

ایران و عربستان سعودی

بررسی موروثی، جانشینی قدرت در عربستان

(۲۰۱۸ - ۲۰۱۵)

مؤلف:

مجید عبداللہی

سرشناسه	: عبداللہی، مجید، ۱۳۶۰-
عنوان و نام پدیدآور	: ایران و عربستان سعودی : بررسی موردی جایجایی قدرت در عربستان (۲۰۱۵ - ۲۰۱۸) / مولف مجید عبداللہی.
مشخصات نشر	: تهران: نشر مشعر، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاہری	: ۲۴۷ ص.: ۵/۱۴ × ۵/۲۱ س.م.
شابک	: 978-964-540894-5
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: ایران -- روابط خارجی -- عربستان سعودی
موضوع	: Iran -- Foreign relations -- Saudi Arabia
موضوع	: عربستان سعودی -- روابط خارجی -- ایران
موضوع	: Saudi Arabia -- Foreign relations -- Iran
موضوع	: عربستان سعودی -- سیاست و حکومت -- قرن ۲۱م.
موضوع	: Saudi Arabia -- Politics and government-- 21st century
رده بندی کنگره	: DSR۱۳۹
رده بندی دیویی	: ۳۲۷/۵۵۰۵۳۸
شماره ثبت	: ۶۰۷۷۳۳۶
ملک	: عربستانی

ایران و عربستان سعودی

مؤلف:	مجید عبداللہی
ناشر:	مؤسسه فرهنگی هنری مشعر
چاپ و صحافی:	چاپخانه مشعر
نوبت چاپ:	اول / زمستان ۱۳۹۸
شمارگان:	۵۰۰ نسخه
قیمت:	۲۲۵،۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰۸۹۴-۵ ISBN: 978-964-540894-5

تلفن مرکز پخش و فروشگاههای مشعر

تهران: واحد بازرگانی ۰۲۱-۶۴۵۱۲۴۸۷ / فروشگاه مرکزی: ۰۲۱-۶۶۵۸۲۰۹۵

فروشگاه قم: ۰۲۵-۳۷۸۳۸۴۰۰

فهرست مطالب

مقدمه	۱۱
-------	----

فصل اول کلیات

۱-۱- بیان مسأله	۱۷
۲-۱- اهمیت و ضرورت انجام روش	۲۳
۳-۱- اهداف و بهره‌وران احسانه	۲۴
۴-۱- سؤالات و فرضیه‌ها	۲۵
۵-۱- تعریف واژگان کلیدی	۲۷
۱-۵-۱- ساختار سیاسی عربستان سعودی	۲۷
۲-۵-۱- سیاست خارجی و منطقه‌ای	۲۸
۳-۵-۱- روابط ایران و عربستان سعودی	۲۹
۴-۵-۱- تغییر و جابجایی در قدرت در عربستان سعودی	۳۱
۶-۱- روش شناسی پژوهش	۳۴
۷-۱- روش گردآوری اطلاعات پژوهش	۳۵
۸-۱- روش و ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها	۳۶
۹-۱- سازماندهی	۳۷

فصل دوم: چارچوب نظری

- ۱-۲- مقدمه فصل ۳۹
- ۲-۲- نظریه نوواقعگرایی ۴۰
- ۱-۲-۲- نقش ساختار آ نارش یک نظام بین‌الملل در نظریات نوواقع‌گرایی ۴۳
- ۲-۲-۲- نقش مقوله امنیت‌طلبی در نظریات نوواقع‌گرایی ۴۸
- ۳-۲-۲- انواع نوواقع‌گرایی ۵۰
- ۲-۳-۲- نوواقع‌گرایی تدافعی ۵۱
- ۲-۳-۲- نوواقع‌گرایی تهاجمی ۵۶
- ۳-۲- دلایل انتخاب نوواقع‌گرایی به عنوان چارچوب نظری ۶۰
- ۴-۲- جمع‌بندی فصل ۶۴

فصل سوم: نگاهی به تحولات سیاست خارجی عربستان سعودی، از آغاز تا کنون

- ۱-۳- مقدمه فصل ۶۶
- ۲-۳- سیاست خارجی عربستان سعودی در دوره سکرگیری ۶۷
- ۳-۳- سیاست خارجی عربستان سعودی بعد از سکرگیری و در دوره سلطنت ملک عبدالعزیز ۷۴
- ۴-۳- سیاست خارجی عربستان سعودی در دوره ملک سعود ۸۳
- ۵-۳- سیاست خارجی عربستان سعودی در دوره ملک فیصل ۸۹
- ۶-۳- سیاست خارجی عربستان سعودی در دوره ملک خالد ۹۳
- ۷-۳- سیاست خارجی عربستان سعودی در دوره ملک فهد ۹۶

- ۳-۸- سیاست خارجی عربستان سعودی در دوره ملک عبدالله ۱۰۲
- ۳-۹- سیاست خارجی عربستان سعودی در دوره ملک سلمان ۱۰۶
- ۳-۱۰- جمع‌بندی فصل ۱۱۱

فصل چهارم: روابط جمهوری اسلامی ایران و عربستان از آغاز تا مرگ ملک عبدالله

- ۴-۱- مقدمه فصل ۱۱۵
- ۴-۱-۱- زامل - انس برانگیز در روابط دو کشور ایران و عربستان ۱۱۷
- ۴-۳-۴- عوامل تنش‌ها در روابط دو کشور پس از پیروزی انقلاب ۱۲۶
- ۴-۱-۳-۴- قیام استعفی ۱۲۸
- ۴-۲-۳-۴- قیام شیعیان عربستان و آغاز تیرگی روابط ۱۳۰
- ۴-۳-۳-۴- بهبود موقت مناسبت دو طرفه در سال ۱۳۶۳ ۱۳۷
- ۴-۴-۳-۴- حادثه حج ۱۳۶۶ ۱۳۹
- ۴-۵-۳-۴- جنگ تحمیلی عراق علیه ایران ۱۴۴
- ۴-۶-۳-۴- مسئله فلسطین ۱۴۶
- ۴-۷-۳-۴- شکل‌گیری شورای همکاری خلیج فارس ۱۴۹
- ۴-۸-۳-۴- مسأله اوپک ۱۵۰
- ۴-۴-۴- تأثیر انقلاب اسلامی بر سیستم سعودی ۱۵۱
- ۴-۵- جمع‌بندی فصل ۱۵۴

فصل پنجم: تأثیر جابجایی قدرت در عربستان، بر روابط با جمهوری
اسلامی ایران

- ۱-۵- مقدمه فصل ۱۵۵
- ۲-۵- بسترهای سیاست خارجی عربستان سعودی در عصر ملک
سلمان ۱۵۶
- ۱-۲-۱- موقعیت ژئوپلیتیک ۱۵۶
- ۲-۲-۵- ساختار سیاسی و تصمیم گیری نظام ۱۵۷
- ۳-۲-۵- عامل اقتصادی ۱۵۷
- ۲-۲-۵- ایمنولوژی ۱۵۸
- ۳-۵- اهداف سیاست خارجی عربستان سعودی در عصر ملک
سلمان ۱۵۹
- ۱-۳-۵- موازنه ی منطقه ای ۱۵۹
- ۲-۳-۵- تأکید بر رهبری جهان اسلام ۱۵۹
- ۳-۳-۵- مخالفت و مبارزه با کانون های «عربی» در منطقه ۱۶۰
- ۴-۳-۵- ترویج آیین وهابیت ۱۶۰
- ۴-۵- دورنمای سیاست خارجی عربستان در عصر ملک سلمان ۱۶۱
- ۵-۵- شروع ولیعهدی محمد بن سلمان ۱۶۶
- ۶-۵- فرهنگ سیاسی محمد بن سلمان و تأثیر آن بر سیاست خارجی
عربستان ۱۷۰
- ۱-۶-۵- حفظ قدرت در آل سلمان ۱۷۰
- ۲-۶-۵- هویت اسلامی ۱۷۱
- ۳-۶-۵- هویت عربی ۱۷۲

۱۷۳.....	۵-۶-۴- قبیله‌گرایی
۱۷۴.....	۵-۶-۵- اقتصاد رانتیر توسعه محور
۱۷۵.....	۵-۶-۶- تفکرات سلف‌گرایی متعبدانه
۱۷۶.....	۵-۶-۷- راهبرد سیاست خارجی بن سلمان
۱۷۸.....	۵-۷- برنامه‌های راهبردی محمد بن سلمان
۱۸۰.....	۵-۸- تغییر قدرت یابی محمد بن سلمان در الگوی تعامل عربستان و ایران
۱۸۲.....	۵-۹- محمد بن سلمان و عبور از جنگ‌های نیابتی
۱۸۵.....	۵-۱۰-۱- چالش‌های وابستگی ایران و عربستان بعد از ولیعهدی محمد بن سلمان
۱۸۵.....	۵-۱۰-۱-۱- نزدیک شدن بن سلمان به اسرائیل به عنوان دشمن درجه یک ج.ا.ا.
۱۸۷.....	۵-۱۰-۲- رابطه نزدیک بن سلمان با آمریکا و دشمنی بیشتر با ج.ا.ا.
۱۸۹.....	۵-۱۰-۳- بحران قطر و تأثیر آن بر رابطه ایران و عربستان
۱۹۰.....	۵-۱۰-۴- روابط تنش‌آلود عربستان و ترکیه
۱۹۱.....	۵-۱۰-۵- بحران سوریه و یمن
۱۹۲.....	۵-۱۰-۶- محور مقاومت
۱۹۴.....	۵-۱۱-۱- خطرات سیاست خارجی محمد بن سلمان برای ایران
۱۹۷.....	۵-۱۱-۱- تمرکز بیش از پیش قدرت در شاخه بازها
۱۹۸.....	۵-۱۱-۲- تشدید سیاست‌های مقابله با ایران با فرماندهی مشخص
۲۰۰.....	۵-۱۱-۳- همسویی راهبردی عربستان و آمریکا

۵-۱۱-۴- احتمال بهتر شدن رابطه ایران و عربستان بعد از به قدرت

رسیدن محمد بن سلمان در آینده ۲۰۲

۵-۱۲- جمع‌بندی فصل ۲۰۷

نتیجه ۲۱۵

منابع

الف (منابع فارسی) ۲۲۹

ب (منابع عربی) ۲۳۸

پ (منابع لاتین) ۲۴۰

مقدمه

جمهورية اسلامی ایران و عربستان سعودی از جمله دو بازیگر، رقیب و کنشگر منطقه‌ای محبوب می‌شوند که با توجه به عوامل ثابت و متحول تأثیرگذار بر روابط دو کشور در دوره‌های مختلف، سیاست‌های متنوعی از همکاری نسبی تا رقابت و تقابل در پیش گرفته‌اند. در این راستا تنش و ناسازواری میان این دو کشور، با شروع تحولات جدید در منطقه، و به قدرت رسیدن سلمان و شروع ولیعهدی محمد بن سلمان، سطح وسیع‌تری از اختلافات را در بر گرفته است که رسیدن از رقابت و نفوذ هرچه بیشتر در حوزه‌های راهبردی در منطقه شده است. اگرچه بعد از قضیه قتل فجیع جمال خاشقچی (روزنامه‌نگار سعودی) اندکی به قدرت‌نویس سلمان خدشه وارد شده است، اما همچنان قدرتمند است و پیش از این حفظ سمت ولیعهدی او قوی هستند، هم دونالد ترامپ رئیس جمهور آمریکا و لادیمیر پوتین، رئیس جمهور روسیه، بخشی از اروپا و بخش بزرگی از جهان عرب، از عبدالفتاح سیسی مصری تا سران عمان و مراکش و ... حامی او هستند. و عمدتاً نیروهای وابسته به جریان اخوان المسلمین منطقه از جمله اردوغان، سران قطر و امثالهم، مخالف او هستند. این امر منجر به تغییرات تاکتیکی و عملیاتی در حوزه‌های ژئوپلیتیک مناطق مورد منازعه از جمله سوریه، یمن و عراق می‌باشد که این عامل توانسته است رقابت و تعارضات

منطقه‌ای و داخلی را در ایران و عربستان ایجاد کند. هدف اصلی این کتاب، تبیین عوامل تأثیرگذار در تقابل و موازنه بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی است. نگارنده با بهره‌گیری از روش‌شناسی توصیفی-تحلیلی، درصدد پاسخ به این پرسش اساسی است که مؤلفه‌های تأثیرگذار در تقابل و رقابت جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی کدامند و چه تأثیری در سیاست خارجی این دو کشور داشته است؟ در پاسخ به این پرسش، مهم‌ترین زمینه‌های اختلافات ایران و عربستان در ابعاد چندگانه امنیتی، سیاسی، هویتی، اقتصادی و ایدئولوژیک قابل واکاوی است که عربستان الانش کرده است با تشکیل ائتلاف و راهبردهای مؤثر در موازنه قدرت از نفوذ هرچه بیشتر جمهوری اسلامی ایران در منطقه جلوگیری کند و همچنین از ژئوپلیتیکی و قدرت نسبی ایران را در منطقه کاهش دهد. در این کتاب ضمن بررسی عوامل مؤثر بر سیاست خارجی عربستان سعودی و سیر تاریخی روابط ایران و عربستان، روابط پرتنش سه سال اخیر مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

چندی پیش محمد بن سلمان ولیعهد عربستان سعودی که برای بازدید از آمریکا هم اکنون در این کشور به سر می‌برد، در گفت‌وگو با وال استریت ژورنال گفت: «اگر جامعه جهانی نتواند با تحریم بیشتر ایران فشار آورد، ممکن است عربستان ظرف ۱۰ تا ۱۵ سال دیگر با ایران وارد جنگ شود.» بن سلمان با این توضیح، همچنین بر لزوم اعمال «فشارهای بیشتر» بر ایران تأکید کرد. اقامت طولانی ولیعهد عربستان در آمریکا پس از آخرین سفر ولیعهد این کشور به واشنگتن در ۷۵ سال پیش، یک دیدار تاریخی

به شمار می‌رود. وال استریت ژورنال می‌نویسد دیدار ولیعهد عربستان سعودی از آمریکا و به ویژه گفتگوی او با دونالد ترامپ، رئیس جمهوری این کشور آتش اختلاف و تنش موجود میان ریاض و تهران را تیزتر کرده است. (یورونیوز، ۲۲ مه ۲۰۱۸)

مأمورهای دولتی عربستان سعودی به ویژه «محمد بن سلمان» ولیعهد آن کشور اغلب از وجود یک تهدید و یک خطر از سوی ایران صحبت می‌کنند. با این حال، واقعیت آن است که علیرغم این ادعاها سیاست خارجی عربستان سعودی نشئت گرفته از سیاست داخلی آن کشور است.

۲۴ سپتامبر ۲۰۱۸، برنامه «نیویورک تایمز» در گزارشی با اشاره به تاثیرگذاری سیاست داخلی عربستان سعودی در موضع خصمانه کنونی آن کشور علیه ایران می‌نویسد: آنچه سیاست‌گذاری‌ها و تصمیمات ریاض را جهت‌دهی می‌کند سیاست داخلی است. شاهزاده محمد بن سلمان می‌داند که ایجاد یک دشمن و ترساندن سایرین با آن می‌تواند کلیدی برای افزایش قدرت او باشد. رابطه میان عربستان سعودی و ایران در اول دهه‌های گذشته بین خصومت، بی‌اعتنایی، روابط نزدیک و روابط تنش‌آلود نوسان بوده است. ظاهراً به نظر می‌رسد که شاهزاده محمد بن سلمان به هم می‌تابد تا رقابت با ایران را تشدید کند چرا که او همچنان درباره گسترش نفوذ ایران در جهان عرب و فراتر از آن نگرانی دارد. ریشه‌های این موضوع را باید در بستر داخلی عربستان سعودی جستجو کرد. ولیعهد عربستان سعودی از رقابت با تهران برای منحرف کردن افکار عمومی از پیچیدگی‌ها و عدم قطعیت وضعیت سیاسی داخلی عربستان سعودی استفاده می‌کند.